

(Fortsættelse 53):

MIN FØRSTE DAG SOM TEGNEFILM-ELEV

Sådan som jeg erindrer det, begyndte min tid hos Dansk Farve- og Tegnefilm A/S omkring 1. juli 1943. Dagen indledtes med, at jeg efter at have gjort mig i stand og spist morgenmad, som bestod af rugbrødsadder og mælk, fik tøjet på, lange bukser, ren skjorte, slips og jakke. Mor, der var stået op omtrent samtidig med mig, smurte mine fire halve stykker, som blev anbragt i den blanke blikmadkasse, som blev lagt ned i den kunstlædermappe, jeg havde fået, da jeg skulle begynde hos Husejernes Abonnement. Det kunne ikke gå hurtigt nok med at komme af sted, så jeg var lidt tidligt på færde, da jeg cyklede min sædvanlige rute ind til Frederiksberggade, dog med den afvigelse, at jeg i stedet for at køre ad Kattesundet drejede af ved Vestergade og kørte ned til Gammeltorv, hvor jeg parkerede cyklen. Herfra spadserede jeg det korte stykke vej hen til Frederiksberggade nr.10 og ville have taget elevatoren op, men da den var optaget, gik jeg i stedet for op ad trappen til anden sal, og her stod der en mand med en lyspult under armen og ventede. Han så ud til at være noget ældre, end de to mænd, som jeg havde mødt på kontoret her dagen i forvejen. "Go' mor'n!" sagde han høfligt, men med en lidt grødet stemme. "Skal De også ind på Allan Johnsens kontor?" - "Ja!" svarede jeg. "Der er ikke kommet nogen endnu!" tilføjede han. Jeg så på mit armbåndsur og konstaterede, at klokken kun var tyve minutter i otte.

Det virkede lidt sært på mig, at en så voksen mand sagde "De" til mig, selvom det dengang var den mest almindelige tiltaleform mellem mennesker, der ikke kendte hinanden. Men jeg havde endnu ikke vænnet mig til, at jeg, skønt ukonfirmeret, nu åbenbart var blevet voksen nok til, at man almindeligvis ikke længere sagde "Du" til mig.

Forresten præsenterede den voksne mand med lyspulten under armen sig ikke for mig ved den lejlighed, og jeg gjorde det heller ikke over for ham. Vi var begge to lidt generte og spændte ved situationen. Men kort efter lærte jeg ham at kende som Otto Jacobsen (1915-), og han fortalte mig, at han var 28 år og fra Karise. Han var uddannet som tømrer 1930-34 og havde arbejdet ved dette håndværk i provinsen til 1940. Det kunne også tydeligt høres på hans sydsjællandske dialekt. Men hans store lyst stod til at blive professionel tegner, hvorfor han rejste til København og søgte ind på en tegneskole dér. Gennem et udlejningsbureau havde han fået anvist et værelse på et pensionat i Nørregade, som blev drevet af en fru Jørgensen. Hendes søn viste sig også at arbejde indenfor tegnefilmbranchen, men dog i Tyskland hos den tyske tegnefilm pionér Hans Held (1910-1975) der var kunstnerisk leder af tegnefilm afdelingen hos Bavaria Film. Foruden fru Jørgensens søn, Arne "Jømme" Jørgensen, der var

ansat som mellemtegner, viste det sig, at to andre danske tegnere også arbejdede hos Hans Held, nemlig de tidligere omtalte tegnere Børge Hamberg og Erik Rus.

Via en baronesse Lerche, som dengang boede i lejligheden ved siden af fru Jørgensens pensionat, og som Otto Jacobsen snart lærte at kende, fik han at vide, at han også kunne få et tegnefilmjob hos hendes gode bekendt på Bavaria Film, den ovennævnte Hans Held. På den måde kom "Jacob", som vi altid senere kaldte ham i daglig om- og tiltale, til Tyskland.

Det var jo under krigen og efter at tyskerne havde besat Danmark, men i 1940 blev det endnu ikke anset for landsforræderisk at tage til Nazi-Tyskland og arbejde. Det gjorde mange danskere på den tid, især fordi der var stor arbejdsløshed i Danmark, og de, der rejste, gjorde det med den daværende danske regerings, dvs. Stauning-regeringens, og de danske myndigheders billigelse, ja, endog på opfordring og tilskyndelse af disse.

Men nu stod Otto Jacobsen og jeg altså her på trappen udenfor Allan Johnsens kontor og ventede på, at der skulle blive lukket op, så vi kunne komme indenfor og igang med det arbejde, der for hver af os skulle komme til at fylde en stor del af vores liv det næste par år, og forresten efterlade sig nogle minder, som vist ingen af os nogen sinde har glemt. På mit spørgsmål om, hvordan han havde fået at vide, at der nu skulle laves en længere dansk tegne-film, lød svaret, at han havde set en annonce i avisen, hvori Dansk Farve- og Tegnefilm A/S søgte tegnere til projektet. Som vistnok ingen af os endnu vidste, hvad nærmere gik ud på, eller i al fald vidste jeg det ikke. For hvor mærkeligt det måske end kan lyde, så havde Finn Rosenberg ikke fortalt mig om det, da jeg talte med ham dagen før, og jeg havde heller ikke haft åndsnærværelse eller dristighed nok til at spørge. Det havde været fuldt tilstrækkeligt for mig at erfare, at jeg nu kunne komme til at beskæftige mig med at lave tegnefilm.

Tiden forekom uendelig, men langt om længe kom der en nydelig, slank og lyshåret dame ud af elevatoren og lukkede os ind på kontoret, hvor hun bad os vente. Den pågældende dame, der vel var i begyndelsen af 30'erne, måske lidt ældre, viste sig at være Allan Johnsens daværende kontordame og sekretær, fru Vinge.

Klokken var nu otte og straks efter dukkede Finn Rosenberg også op. Han gav Otto Jacobsen en nøgle og sagde, at vi skulle gå hen i Frederiksberggade nr. 28 på anden sal til højre, hvor vores fremtidige arbejdssted var beliggende. Her skulle vi vente på, at tegnestuelederen, cheftegner Børge Hamberg, ville komme lidt senere og fortælle os, hvad vi videre skulle foretage os.

Det viste sig dog, at Otto Jacobsen ikke skulle begynde samme dag, men han fik alligevel nøglen til nr. 28, så han kunne lukke os ind og stille sin tegnepult der. Bagefter skulle han aflevere nøglen på kontoret i nr.10.

TEGNESTUEN FREDERIKSBERGGADE 28, 2. TH.

Sammen gik Jacob og jeg, der kun nåede ham til brystet i størrelse, hen i nr.28 og op på 2.sal. På døren ind til tegnestuen var der et stort skilt, som oplyste, at her havde Dansk Farve- og Tegnefilm A/S til huse. Jacob låste den store, tunge dør op, og indenfor lå der et stort, højloftet lokale med mørkebrunt linoleum på gulvet. Det karakteristiske for den del af rummet, som man kunne se fra døren, var en stor firkantet, bærende søjle eller pille, som stod cirka fire meter fra vinduesvæggen, der med sine tre store etfagsvinduer og et lidt smallere etfagsvindue vendte ud mod gaden. Langs med vinduesvæggen stod der et meget langt og forholdsvis smalt bord, nok omkring seks meter langt, og dækket med nyt, hvidt maskinpapir, som man almindeligvis brugte som bordpapir dengang. Det var fæstnet til bordet med tegnestifter, og det viste sig forresten, at der ikke var tale om ét langt bord, men om flere, der blot var stillet i forlængelse af hinanden. Bag bordet stod nogle få træstole af en type, der dengang var moderne og meget almindeligt brugt i virksomheder.

Lige indenfor døren og op til pillen eller søjlen, var der parallelt med vinduesvæggen, men altså 4-5 meter fra denne, anbragt to lange egetræsskranker i forlængelse af hinanden. Skrankerne rummede en del hylder, der havde været brugt til opbevaring af tøjkuponer, som det kaldtes, dvs. ruller med tekstilstoffer. I væggen til venstre for indgangsdøren var der en dør, som førte ind til det firmas kontor, som de tomme lokaler tilhørte. Firmaet hed C.E.Albeck og Søns Eftf., og dette firmanavn stod da også at læse på den nederste del af de store vinduer ud mod gaden.

Via det nævnte firmas kontor var der også adgang for et bagved liggende advokatfirma, der så vidt jeg husker hed Henriques & Buttenschøn, og hvis personale havde adgang til at benytte samme køkken og toilet, som vores tegnestues personale skulle bruge. Ud for det første store vindue tilvenstre i lokalet, stod der et stort gammeldags skrivebord vinkelret op til vinduesvæggen. Til højre for indgangsdøren var der op til sidevæggen bygget et rum på cirka 16 m², som på de to af siderne var adskilt med trævægge fra det øvrige lokale. Disse trævægge var forsynet med et par særlige slags vinduer, vistnok kaldet palævinduer, som bestod af mange træindrammede mindre felter med glasruder i. Der var to sådanne vinduer og en døråbning midt for i den side af trævæggen, der vendte bag ud i lokalet. Denne væg endte ved rummets inderste sidevæg, hvor der var et forholdsvis stort vindue, der vendte ud mod ejendommens smalle baggård, som på alle sider var omgivet af høje

husmure. Dette vindue havde en forholdsvis bred og dyb vindueskarm, og på denne stod der en telefon.

På fotoet til venstre, som er fotograferet i august 2009, ses den ejendom i Frederiksberggade 28, hvor Dansk Farve- og Tegnefilm A/S havde tegnestue og trickkammerarum. Det var bag de fire brede og det ene smalle etfagsvinduer på 2.. sal, at arbejdet på langtegnefilmen "Fyrtøjet" foregik fra juni 1943 til hen på året 1946. Nederst til højre i billedet, lidt til højre for den grønne markise, ses den forretning, som dengang husede Dragvigs Bodega, hvorfra der ofte lød velklingende pianotoner ud på gaden. - På fotoet til højre, som er taget den 5. oktober 2001, ses de fire øverste vinduer til gaden, sådan som disse også så ud i 1943, og bag hvilke tegnestuen var beliggende. Det var her hovedparten af nøgletegnerne sad og arbejdede, og her Peter Toubro gik omkring i lokalet med drejebogen under armen, og hvor Finn Rosenberg tegnede layouts og malede baggrunde, og her trickfotograf Marius Holdt havde sit trickfilmkamera og trickbord installeret. På etagen nedenunder havde Pihls Mælkeri dengang lokaler. – Fotos: © 2009 og 2001 Harry Rasmussen.

Fotoet til venstre viser et kig ind gennem portåbningen til Frederiksberggade 28 med gårdspladsen bagved. Dengang lå der Vegetarisk Restaurant bagest i gården. Døren, som delvis ses til venstre i portåbningen, var og er stadig hovedtrappen til nr. 28. – På fotoet til højre ses gårdsiden af forbygningen og den vestlige sidebygning til ejendommen. De kun delvist viste vinduer til venstre i billedet, hører til trappeopgangen, mens den øverste række af vinduer – altså ikke i tagetagen, men neden under – er vinduer, som 1943-45 hørte til Dansk Farve- og Tegnefilm A/S' tegnestue, dog sådan, at vinduet til venstre hørte til fotografens trickrum. – Fotos: © 2009 Harry Rasmussen.

Lokalet fortsatte med en noget smallere og cirka 6-8 meter vinduesside. Så vidt jeg husker, var der to eller tre store etfagsvinduer i denne væg, som også vendte ud mod gårdspladsen, men disse vinduer var blændet af, så man indefra ikke lagde mærke til, at de var der. Langs med disse vinduer stod der også et par store, tunge skranke, som vendte forsiden ud mod lokalet. Vinduesvæggen stødte op til lokalets inderste og noget smallere væg, hvori der til venstre var en dør, som via en smal gang førte ud til firmaets køkken og toilet. Det vil sige, lige inden for denne dør, var der til højre et mindre toilet, som tegnesteuepersonalet fortrinsvis skulle benytte.

Fra køkkenet førte der dels en dør ind til et større og finere, flisebeklædte toilet med bruse- og karbad, der imidlertid var forbeholdt tekstilfirmaets og advokatfirmaets personale. Og dels førte der en dør ud til bagtrappen, ad hvilken man kunne komme ned i baggården. Til denne var der dog også adgang fra hovedtrappen, som lå bagest til venstre i en forholdsvis bred og høj portåbning, der netop førte ind til baggården.

På den meget lange vestlige sidevæg, der strakte sig fra vinduessiden ud mod Frederiksberggade og helt bagud i lokalet til væggen med døren ud til køkkenet, var der i over halvdelen af dens længde opstillet reoler, som gik fra gulv til loft, og som var opdelt i sektioner, som hver især rummede en mængde hylder. Reolen og hylderne var, i lighed med skrankernes hylder, op-rindelig be-regnet til tøjkuoner, dvs. ruller med klædestøj til habitter og lignende. Men skrankerne, reolerne og hylderne var gabende tomme, fordi det på grund af krigen og besættelsen ikke længere lod sig gøre at importere klædestøj, og da slet ikke fra Eng-land, sådan som det især før krigen havde været almindeligt. Heller ikke fra Tyskland var det længere muligt at importere fra, idet tyskerne selv skulle bruge alt, hvad tyske klædefabrikker var i stand til at producere, specielt klædestof til uniformer.

KLÆDEBRANCHENS SITUATION 1942-43

Der fandtes ganske vist danske klædefabrikker, som måske kunne have produceret i det nødvendige omfang, hvis det havde kunnet lade sig gøre at importere de råvarer, der medgår til produktionen, men der var lukket for al import fra udlandet. Senere fandt man dog på at erstatte den naturlige uld med såkaldt Celleuld eller Celluld, som det lod sig gøre at spinde og væve brugbare tekstiler af. Herom havde Allan Johnsen, der selv var klædefabrikant og -gros-sist, forresten skrevet en bog, "Fra Dyreskind til Celleuld", som Det Schønbergske Forlag udgav i 1942, hvilket jeg skal vende tilbage til. Men Allan Johnsen havde altså lejet det store lokale af nogle kolleger, der ligesom ham selv var blevet "arbejdsløse" på grund af de restriktioner, der skyldtes krigs- og besættelsessituationen.

Men for ligesom at "sløre" de gabende tomme hylder langs væggen, var reolerne fra gulv til loft beklædt med udspændt, beigefarvet lærredsstof. For enden af reolen ved døren ud til køkkenet, var der lavet en dør, som bestod af en træramme, på hvilken der ligeledes var udspændt stramtsiddende lærredsstof. Døren holdtes lukket af en ganske simpel hasp. Der var imidlertid det særlige ved det, at der bag døren gemte sig det radioapparat, som vi tegnere brugte til at lytte til de danske radioudsendelser fra BBC, når vi arbejdede over og der ingen andre var i lokalerne. Disse udsendelser var det danskerne strengt forbudt at lytte til.

Efter at have stillet sin pult fra sig på den store skranke ved søjlen og kigget sig lidt omkring, forlod Jacob straks efter lokalet med ordene: "Farvel og på gensyn!". På vejen over til nr. 28 havde han fortalt mig, at han først skulle begynde om nogle uger, fordi han ville rejse hjem og besøge sine forældre og sin familie i Karise, hvor han på grund af Tysklands-opholdet ikke havde været i flere år.

Ladt helt alene i det store og næsten tomme lokale, gik jeg nysgerrigt omkring for at orientere mig, og herunder havde jeg lejlighed til at iagttage, hvordan rummet så ud og foreløbig var indrettet, nemlig sådan som jeg allerede har beskrevet ovenfor. En enkelt detalje skal dog endnu nævnes, fordi den fik en vis betydning for mig personlig. Fra den ovenfor omtalte firkantede søjle og over til den lange vestlige sidevæg, var der udspændt en almindelig tøjnsnor, og på denne var der ophængt et gardin eller en portiere, som skærmede for lyset fra de store vinduer, der vendte ud mod gaden. Bag dette forhæng var der midlertidigt anbragt et ét trin højt podie, og ovenpå dette stod der et gammeldags, mørkt egetræsskrivebord.

Til sidst gik jeg hen til et af de store vinduer, der vendte ud mod Frederiksberggade, og herfra betragtede jeg interesseret livet nede på den travle strøggade, hvor der dengang endnu var kørende trafik i form af person- og varebiler, busser, cykler og, i stadigt stigende antal, hestetrukne køretøjer. Det var en varm julidag i 1943, og et par af vinduerne stod derfor på klem, for at give lidt luftning ind i det store og let beklumrede lokale. Fra vinduet kunne jeg kigge skråt til venstre over gaden, hvor jeg kunne se de store vinduer på hjørnet af Frederiksberggade og Mikkell Bryggersgade, bag hvilke Sylvester Hvids Reklamebureau havde til huse.

Herover ses den ejendom på Frederiksberggade 25-27, som jeg bl.a. havde udsigt til oppe fra Dansk Farve- og Tegnefilms vinduer, og som lå skråt overfor nr. 28. Men her havde biografen Bristol haft til huse siden ombygningen af biografen Kinografen i 1939 blev lukket og efter en ombygning genåbnede som Bristol Bio. Sidstnævnte lukkede i begyndelsen af 1980'erne og blev derefter brugt som teater i nogle år, indtil også det lukkede og som så mange andre københavnske bioografer endte som dagligvarebutik eller, som i dette tilfælde, som en McDonald's burgerbar. De nuværende facader er pauvre og banalt kulørte at se på i sammenligning med dem, der prægede gadebilledet før, under og efter besættelsen. – Fotos: © 2009 Harry Rasmussen.

I ejendommen lige overfor tegnestuen lå der i gadeplan bl.a. en guldsmedebutik og Reinhardt van Hauens bagerforretning. Når jeg kiggede skråt til højre over på den anden side af gaden, kunne jeg se Bristol Teatrets facade og indgang, og ved siden af og til højre for denne, den chokoladebutik, hvor jeg og andre af det senere tegnestuepersonale jævnligt købte isvafler eller andre former for slik. Chokoladebutikkens indehaver var en midaldrende dame, hvis søn, der var reklametegner, omkring 1944 kom til at arbejde hos os på tegnestuen i Frederiksberggade nr. 28. Når jeg specielt nævner ham, som hed Mogensen til efternavn, skyldes det to ting, nemlig dels at det var ham, der tegnede forteksterne og en lang rulletekst til filmen "Fyrtøjet", og dels, at han var erklæret nazist og som sådan havde været medlem af Frikorps Danmark. Til daglig var han altid klædt i sorte ridebukser og sorte ridestøvler, hvid skjorte og sort slips under en ligeledes sort jakke. Han lignede grangiveligt en af de forhadte hippo-mænd, og derfor herskede der en atmosfære af frygt omkring ham, særlig efter at flere politi- og modstandsfolk i september 1944 var "gået under jorden" og som Johnsen derfor ansatte på tegnestuen. De pågældende var naturligt nok nervøse for, at Mogensen skulle finde ud af deres virkelige identitet og angive dem til tyskerne.

Efter godt en uges forløb rykkede Hamberg også over på tegnestuen i nr. 28, og i et kortere tidsrum sad han og jeg der for os selv. Han havde indrettet sig med sin lyspult ved et skrivebord omtrent midt i lokalet, afskærmet mod dagslyset udefra ved et forhæng. Jeg blev anvist plads ved bagsiden af en aflang skranke, som stod i den bageste ende af lokalet ud mod køkkenet og toilettet. Skranken

stod parallelt med en vinduesvæg, hvor der til formålet var blevet anbragt en lyspult, som jeg skulle sidde ved. Vinduerne vendte ud mod ejendommens gårdsplads, og var til daglig dækket af sorte mørklægningsgardiner. Sådanne var jo allerede blevet påbudt i starten af den tyske besættelse, men tjente altså også helt utilsigtet det formål, at der blev relativt mørkt i lokalet, så man bedre kunne se gennem de i reglen tre til fire lag animationspapir, der blev arbejdet med. Den stol, der var til min rådighed, var en såkaldt kontorstol med læderbetrukket sæde, men uden ryglæn. Den kunne justeres i højden, hvilket i dette tilfælde var nødvendigt af hensyn til min lille højde.

Tegneren Mogens Mogensen har i 1943 tegnet en karikatur af den kun 14-årige mig, Harry Rasmussen, siddende bag en skranke, på en kontorstol uden ryglæn. Jeg var så lille af vækst, at det kun var med besvær jeg kunne nå op til lyspulten. Man skal tænke sig, at det var i denne stilling, at jeg sad i omkring en måned og mellemtegnede scenen med de tre lakajer og kongen. – Tegningen tilhører © Harry Rasmussen. FOTO 180

Selv om jeg var en slags elev blev jeg i hvert fald fra og med 1944 regnet blandt det kreative personale, idet jeg da havde fået en del selvstændige animationsopgaver at udføre.

Ind imellem rejste jeg mig fra min lidt umagelige plads og gik hen til Hamberg og viste ham de foreløbige resultater af mit mellemtegningsarbejde. Det var mig magtpåliggende og en æressag, at mit arbejde blev udført så rigtigt som overhovedet muligt. Ved disse lejligheder hændte det i reglen at Børge og jeg kom til at snakke om tegnefilmens og specielt animationens teknik, og han gjorde sig store anstrengelser for at sætte mig ind i de begreber, der er uløseligt forbundne med animationsprocessen. På "Fyrtøjet" var animationsarbejdet delt mellem nøgletegnere og en eller i reglen flere mellemtegnere for hver nøgletegner, noget der blev stadig mere udpræget efterhånden som produktionen skred fremad og det begyndte at haste med at

få filmen gjort færdig. Nøgletegnerne rentegnede almindeligvis selv deres animationstegninger, og desuden var det forskelligt, hvad den enkelte nøgletegner brugte af skitser. En tegner og animator som Børge Hamberg brugte ofte at skitsere sine nøgletegninger så svagt, at han kunne rentegne på det samme ark papir. Bjørn Frank gjorde lige det modsatte, idet han skitsetegnede sine nøgletegninger i en sådan grad, at kun han selv kunne se, hvad der var hvad på figuren. Derfor rentegnede han i reglen selv skitserne på nye ark papir og kasserede derefter skitserne.

På dette foto fra efteråret 1943 ses jeg, kun 14 år gammel, siddende ivrigt optaget af at mellemtegne for Børge Hamberg. I baggrunden ses et af de borde, ved hvilke tegnerne sad og udførte deres arbejde dagen lang fra kl. 8 morgen til kl. 17 om eftermiddage, kun afbrudt af en halv times frokostpause midt på dagen. Dette skal ikke forstås negativt, for de fleste af os var så interesserede og entusiastiske med tegnefilm, at vi om nødvendigt gladelig havde undværet pauser. – Foto: © 1943 Arne "Jømme" Jørgensen.

(Fortsættes i afsnit 54)